

3. Єременко О.В. Основи магістерської підготовки. Теорія і практика реалізації в системі музично-педагогічної освіти. [Навчально-методичний посібник]. Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2012. 292 с.

The article deals with the problem of a future musician-teacher's vocal-performing experience formation and the main ways of its methodological support.

The importance of the consolidation approach as a significant element of ensuring the effectiveness of forming a vocal-performing experience is emphasized. Realization of the unity of cognitive, evaluative-interpretative and creative activity of future specialists in the context of the defined approach is substantiated.

The definition of vocal-performing experience of future music art teachers as acquired ways to reproduce musical images in order to bring them to the audience is clarified. Vocal-performing experience of a future musician-teacher include musical experience and impressions, performing-interpreting and methodological knowledge and skills acquired in the process of vocal activity.

In the process of activation of creative activity approaches in students' vocal training the methods of development of students' personal properties are vital: aesthetic attitude to reality and vocal art, vocal abilities, performing and volitional qualities. Students' orientation to the true values of vocal culture is also of great importance. The formation of vocal and artistic experience is provided by the technique of actualization of students' experience related to the perception and active activity in art. The method of emotional and psychological support promotes the indirect influence of the teacher on the creative emotional state of the student, his self-expression in vocal art. It should be noted that heuristic methods activate the student to vocal performance. Heuristic activity has a specificity, which creates a new system of actions or emphasises on previously unknown patterns, relationships, etc.

Key words: *vocal-performing experience, musician-teacher, musical art teacher, methodological support.*

УДК 784.4:398.8(477.43)

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.278-282

Зіновій Яропуд
Zinovii Yaropud

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ НАРОДНОЇ ЛІРИКО-ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ КАМ'ЯНЕЧЧИНИ

CHARACTERISTIC FEATURES OF FOLK LYRIC-SONG CREATIVITY OF KAMIANETS-PODILSKYI REGION

У статті дається опис ліричного пісенного матеріалу, який побутує на Кам'янеччині. Розкриваються найхарактерніші ладово-інтонаційні особливості народнопісенної творчості у зв'язку з їх змістом і жанровою приналежністю, оскільки якнайповніше виявлення жанрового, тематичного, стильового розмаїття української народнопісенної культури неможливе без ознайомлення з її регіональними і вокальними тенденціями. Наголошується, що особливу групу в українській пісні становлять подільські народні пісні, зокрема ті, що побутують у південно західному регіоні Поділля з його історичним центром – Кам'янцем Подільським.

Ключові слова: *ліричні, соціально-побутові, родинно-побутові пісні, балади, пісні про кохання, жартівливі пісні.*

Відомо, що Кам'янеччина в історичному і культурному планах є багатим і оригінальним краєм, її територія входила до складу Київської Русі. В різні часи Кам'янець Подільський, як адміністративний, торгово ремісничий і духовний центр Поділля, був захоплений Литвою, Польщею, далі Туреччиною, царською і більшовицькою Росією. Такі обставини не могли не вплинути на формування самобутньої народнопісенної культури, де переплелися елементи

художніх традицій різних народів (литовського, польського, вірменського, єврейського, молдавського, українського), представники яких віддавна заселяли і заселяють цю територію. Внаслідок цього локальні стилі тісно переплелися і утворили єдиний фольклорний пласт, внісши у підвалини пісенної культури регіону нові ритми і барви.

Мета статті – розкрити найхарактерніші ладово-інтонаційні ознаки ліричних пісень, що побутують на Кам'яничині. Серед усього масиву фольклорних пісень Кам'яничини найбільшого поширення дістали ліричні пісні – згусток різноманітних станів людської душі: смутку, відчаю, меланхолії, піднесення, нестримної енергії, водночас делікатності, цнотливості і такту. “Мені завжди здається, – писала Леся Українка, – що коли де можна побачити таку вдачу народу, то се скоріше в ліричних піснях ...” [1, с. 219]. На відміну від пісень календарно обрядового циклу, приурочених певній даті, ліричні пісні займають у духовному житті українця особливе місце, їх співають при будь якій нагоді: в години радості і смутку, під час свят і в повсякденному житті. Аналіз фольклорних пісень Кам'яничини показав, що творцям ліричних пісень притаманне конкретно образне мислення, і вони розповідають про те, що їх хвилює, викликає ті чи ті емоції. Особливо вдало в цих піснях змальована вдача людини – добра чи зла, сварлива чи лагідна, покірна чи не поступлива. Недаремно широта й багатство цього жанру дозволило М. Лисенкові висловитися про українську народну пісню як таку, в якій найбільш вдало відбився психологічний склад українця, “миролюбивого й глибокого характером, палкого й пристрастного з природи, з естетичним почуттям і розумом споглядальним” [3, с. 31].

Усі ліричні пісні Кам'яничини згідно з тематикою, змістом, стилем, середовищем побутування можна розділити на соціально побутові, баладного характеру, родинно побутові, про кохання і жартівливі (слова і мелодії пісень дивитися за виданням: Яропуд З. Прилетіла ластівочка) [6, с. 97-138].

Соціально побутові пісні викликані змінами суспільного життя. Як зазначив О. Правдюк, вони стали своєрідними резонаторами, що чутливо реагували на будь які зміни не тільки у суспільному житті народу, а й у приватному житті окремої особи. Пісня “Козак перед боєм” – сягає змістом часів героїчної боротьби козаків проти польських і турецьких загарбників. У ній оспівується готовність молодого патріота пожертвувати родинним затишком, коханням милої серцю дівчини, а може й власним життям. У ній швидше йдеться не про вчинок героя, а про його емоції: тужливий настрій, останній поцілунок, єдиний вірний товариш бойовий кінь копитами б'є землю. Усе це на фоні чудової природи і співу солов'я в саду особливо загострює атмосферу прощання. Квартові ходи, якими насичена мелодія пісні, надають їй заклично похідного характеру, але на фоні мінорного ладу вони створюють тривожно тужливу, навіть трагічну атмосферу. Пісня “У лісі під дубом столітнім” за змістом належить до визвольних пісень сорокових років ХХ століття від комуно російського засилля. Окремі образи, символи, метафори підсилюються неквапливою мінорною мелодією і створюють драматичність і трагічність цієї боротьби. Поетичні тексти цих пісень знаходяться у органічній єдності з мелодіями, створюють образ смутку і жалю.

Балади – “...пісні епічного змісту, що, оповідаючи, звичайно мають за сюжет яку небуть сумно ефектну подію: вбивство свояка, жінки, отруєння брата і т.п.” [5, с. 67]. Цим вони дуже подібні до історичних пісень і пісень-хронік, адже історичні пісні не мають єдиного художньо-зображального стилю. У них, як і в баладах історичні обставини не конкретні, а фольклорно-узагальнені, гіперболізовані, їм властиві романтичність, піднесеність і драматизм. Водночас існує глибокий внутрішній зв'язок балад з обрядовою пісенністю, про що свідчить подібність сюжетів, а часто навіть текстів балад до обрядових пісень. Записані нами балади можна розділити на а) балади, в яких розробляється історичний сюжет (“Є усвіті Чорне море”, “Смутний вечір, смутний ранок”), пов'язані з турецькою неволею і турецько-татарським набігами на подільські міста і села; б) балади родинно-побутового характеру, в яких

йдеться про моральну перевагу бідності над багатством, утверджується людська гідність (“Про Бондарівну”), про родинні конфлікти, що призводять до трагедії – смерті молодої дружини, дитини (“Про Гребенюшу”, “Про сина”), козака (“Про Демка-козаченька”), про нерозділене кохання (“Ой млаво та й млаво”, “Чого мені так сумно”).

За стилістичними особливостями мелодії балад близькі до стилю дум. Це виявляється у розспівуванні складів тексту (“Смутний вечір, смутний ранок”, “Там всі гори зеленіють”, “Про сина” тощо), у специфічній ритміці, у декламаційному пафосі та великій інтонаційній зосередженості. Переважна більшість мелодій зафіксованих балад викладена в натуральному мінорі, що говорить про стриманість у передачі почуттів.

Досить популярними на Кам'яниччині залишаються родинно-побутові пісні, в яких розповідається про щастя і злагоду сімейного життя, але дуже часто звучить також тема сімейної незлагоди, сутку і горя від нещасливого шлюбу (“У чужій стороні”, “Ой піду я, піду я”, “Ой упала зіронька”). Інтонаційний склад цих пісень набуває рис сумного роздуму, горя, хоч мелодії перших двох викладені в мажорі. Переживання молодої дівчини, відданої в чужу сторону і відірвану від родини, виразно відтворюють інтонації чистих кварт і нисхідної чистої квінти (“У чужій стороні”). Застосування прийому розвитку мелодії з гальмуванням у пісні “Ой піду я, піду я” створює образ смутку, жалю і невпевненості у своєму сімейному житті. Невідповідність сумної думки тексту мажорному ладу, в якому викладені мелодії цих пісень, сприяє загостренню почуттів, тонкій передачі внутрішнього стану людини.

Пісні про кохання майже неможливо відрізнити від пісень родинно-побутових, оскільки і першим, і другим властиві глибокий ліризм, єдність інтимного і побутового. Розрізнити їх можна лише за змістом поетичних текстів, взявши за основу методикку М. Лисенка (розміщував матеріал за тематичними розділами). Отже, за тематикою це пісні про вірність у коханні, порядність (“Ой там на горі”, “Кожен Лебідь пару має”); розлуку (“Налетіли гуси”, “Давай же, голубко, удвох посумуєм”); тугу за коханим (“Ой ви, пташки-канарейки”); нещасливе кохання (“Ой у полі вишня”); перешкоду батьків закоханим (“Ой на ставу, на ставочку”); зародження почуттів, залицяння (“Ой Василю, Василечку”, “Ой звідти гора”, “Ой у лузі калина стояла”, “Ой у полі криниченька”); ворогів-розлучників (“Вже місяць сходить”). Поетика пісень про кохання дуже колоритна синонімікою, образними порівняннями, багатством епітетів, паралелізмом, символікою, наближеною до обрядових пісень. У переважній більшості мелодії цих пісень викладені у мінорному ладі, і лише три пісні (“Ой звідти гора”, “Ой у лузі калина стояла”, “Кожен Лебідь пару має”) – у мажорному. Не дивлячись на сумний характер більшості з них і зазначений темп виконання (повільно, помірно, рухливо тощо), багатьом мелодіям пісень притаманна внутрішня природна танцювальність, що виражається у фактурному викладі (здебільшого восьмі і шістнадцяті тривалості, тріолі, затакти), тяжінні до синкопування тощо, що, власне, є характерним і для інших жанрів пісень Кам'яниччини. Тому якихось особливих ознак, які б виділяли ці пісні поміж інших жанрів ліричних пісень, не спостерігається.

На відміну від пісень про кохання (виконуються і в гурті, й на самоті) жартівливі пісні потребують аудиторії слухачів, бо розраховані на співучасть, на те, щоб жарт, іронія, дотеп, глузування були почуті. Іронічна характеристика пронизує пісню “Чи я не хазяйка”. Смішні родинні взаємини тещі (тестя) і зятя показано у пісні “Ой чоботи, чоботи ви мої”. У пісню “В мене є бичок руденький”, “Отакі-то у Кам'янці дівчата” висміюються незугарні риси, вади поведінки, що протирічають нормам моралі. Деяким жартівливим пісням Кам'яниччини властиве розгортання змісту через діалог, здебільшого між хлопцем і дівчиною (“Ой ти, дівко, рухай собов”, “Як ти кажеш, дівчинонько”), у якому вони дотепно-ущипливими приспівками намагаються показати кмітливість і привернути до себе увагу. Дуже поширеними є сороміцькі пісні (“Очеретом качки гнала”, “Ходить Хаїм до Явдошки”, “Ой Боже ж мій, Боже”, “Калабаня”). У них за допомогою засобів гумору, іронії, сарказму показано комізм ситуацій і вчинків дійових осіб, піддано осуду негідну поведінку, розпусту і аморальність. Жартівливі пісні відзначаються

простотою наспівів і чіткістю ритмів. Характерним для їх мелодики є принцип повторності коротких рухливих і простих мотивів, виразне відмежування фраз цезурами й кадансами. У багатьох з них мелодія розвивається у тому ж емоційному ключі, що й текст, посилюючи його гумористичний заряд. Такий паралелізм образів (мелодичний і поетичний) можна простежити у пісні “Чи я не хазяйка”. Рухливий танцювальний характер мелодії іронічно доповнює (домальовує) образ “працьовитої” господині, в якій “...на городі лобода, а в хаті пустиня” і яка любить “...до полудня спати”. Окрім цього, жартівливим пісням Кам'яниччини властиве протиріччя між настроєм мелодії і тексту (контраст образів), коли на тексти жартівливих пісень накладаються мінорні, підкреслено сумовиті мелодії, що посилює комічний ефект пісні. Подібний прийом контрасту властивий і іншим пісенним жанрам Кам'яниччини, але у відповідному контексті.

Лірична пісенна творчість Кам'яниччини відзначається винятковим багатством і розмаїттям ладово-інтонаційних особливостей. Широкий звукоряд, що виходить навіть за межі октави, часті ходи мелодії на інтервали сексту, септиму, октаву, ладова змінність, насичення мелодії хроматизмами тощо – все це складає протизвагу пісням календарного циклу, в яких ці особливості майже відсутні, і свідчить про те, що ліричні пісні сформувались значно пізніше. Водночас вони мають багато спільних елементів із литовським, польським, особливо сусіднім молдавським фольклором. Проживаючи поряд з українцями, ці народи внесли і свою частку у підвалини пісенної культури регіону, зберігаючи при цьому самобутні і вбираючи корисне. Той факт, що елементи художніх традицій різних народів увійшли в гармонійну єдність з культурою корінного народу, не породивши двомовності в пісенному фольклорі, як це маємо, наприклад на Сумщині [4, с. 7], Чернігівщині, Рівненщині тощо, дає нам підставу для виділення характерних локально-стильових ознак пісенного фольклору Кам'яниччини. На фоні південно-західного Поділля вони полягають насамперед у переважаючій в них природній танцювальності, в специфічній ритміці (тяжіння до синкопування), у характерних закінченнях ритмічних рядків: 2/4, 6/8 (“Проста”, “По току, по току”, “Стояла під грушков”, “Оляндра” та ін.) – молдавські, литовські впливи, у досить широкому впливі мазуркових ритмів 3/4, 3/8, 6/8, – польські впливи, бо відомо, що в українській народній музиці переважають паристі такти – 2/4 і 4/4. Важливим є те, що багато пісень веселого танцювального характеру з жартівливим змістом, які побутують на Кам'яниччині, написані в мінорному ладі, як от: “Ой піду я до млина”, “По току по току”, “Ой чоботи чоботи ви мої”, “Калабаня” та ін. Такий, висловлюючись словами М. Лисенка, “оригінальний сумішок мажора з мінором” і навпаки, коли на слова сумного змісту накладається мелодія в мажорі, властивий і галицьким народним пісням (“Повіяв вітер степовий”, “Зажурились галичанки”), що з ознакою взаємного впливу і збагачення ще з часів княжої Русі. В пінях південно-західного Поділля ще й досі чітко збереглися старовинні натурально-ладові структури (фригійський, дорійський лади).

Отже, аналіз будови пісень при всій їх різноманітності дає підстави стверджувати, що в більшості фольклорного матеріалу Кам'яниччини лежать особливі норми розвитку мелодії, її внутрішньої організації, що виявляється в характерних ходах, інтервальних поєднаннях і особливо в каденційних завершеннях і яку структурно можна зобразити такт: висхідний рух по ступенях тонічного тризвуку або його обернень (“По току, по току”, “Ой дивно нам дивно”, “Через наше село” та ін.), рідко нисхідний (“Тонка біла павутиця”, “Зайчику зайчику мій братчику”), далі різноманітні комбінації сполучення великих і малих секунд, терцій, інколи ходи на кварту, рідше квінту і, як правило, закінчення музичної фрази чи пісні вцілому нисхідним поступенним ходом у тоніку (“Ірод цар”) або нисхідним квартовим ходом (“Ой з за гори камяної”), рідше нисхідним квінтовым (“Тонка біла павутиця”).

Записи останніх десятиліть переконують, що пісні ліричного жанру через оновлення фактури (одноголосий спів замінюється багатоголосним, зокрема підголосково-поліфонічним) переживають у наш час “друге народження” [2, с. 217].

Список використаних джерел

1. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. Київ, 1989. С. 219.
2. Іваницький А. Українська народна музична творчість. К., 1990. С. 217.
3. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм. Київ, 1955. С. 31.
4. Пісні Сумщини. Київ, 1988. С. 7.
5. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Т.1. Львів, 1899. С. 67.
6. Яропуд З. Лірична пісенна творчість // Прилетіла ластівочка. Тернопіль : Астон, 2000. С. 97-138.

The article describes the lyrical song material of Kamianets-Podilskyi region. The most characteristic accord and intonation peculiarities of folk song creativity are revealed in connection with their content and genre, as the fullest manifestation of the genre, thematic, style diversity of Ukrainian folk song culture is impossible without acquaintance with its regional and vocal tendencies. It is emphasized that Podillian folk songs of the south-western region of Podillia with its historical centre in Kamianets-Podilskyi represent a special group of Ukrainian songs.

It is known that Kamianets-Podilskyi region is a rich and original place in historical and cultural terms, its territory was a part of Kyiv Rus. At different times, Kamianets-Podilskyi, as an administrative, commercial and spiritual centre of Podillia, was conquered by Lithuania, Poland, Turkey, Tsarist and Bolshevik Russia. Such circumstances influenced the formation of authentic folk song culture combining the elements of artistic traditions of different people (Lithuanian, Polish, Armenian, Jewish, Moldavian, Ukrainian), living on the territory. As a result, local styles mixed and formed a single folklore layer, bringing new rhythms and colours to the foundations of the region's song culture.

Key words: lyric, social and family songs, ballads, love songs, humorous songs.